

**ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ РОМАНІВ ДЖ. Г. АРЧЕРА
«КАЇН І АВЕЛЬ», «БЛУДНА ДОЧКА» І «ОДИНАДЦЯТА ЗАПОВІДЬ»
З БІБЛІЄЮ**

Стаття присвячена дослідженню інтертекстуальності творів Дж. Арчера, а саме реалізації міжтекстових зв'язків із Біблією. Результатом наукової розвідки стало виявлення інтертекстем різних рівнів, прототекстом яких є Біблія. Наведені приклади схарактеризовано за типами інтертекстем, здійснено спробу пояснити, які є можливості інтерпретації змісту цих текстів з урахуванням змісту інтродукованих елементів.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтертекстема, алюзія, ремінісценція, онім.

Шпак Ю.А. Интертекстуальные связи романов Дж. Г. Арчера «Каин и Абель», «Блудная дочь» и «Одиннадцатая заповедь» с Библией. *Статья посвящена исследованию интертекстуальности романов Дж. Арчера, а именно реализации межтекстовых связей с Библией. Результатом научного исследования стало выявление интертекстем, прототекстом которых была Библия. Приведенные примеры охарактеризованы по типам интертекстем, также сделана попытка объяснить, какие есть возможные интерпретации смысла данных текстов с учетом смыслов введенных элементов.*

Ключевые слова: интертекстуальность, интертекстема, аллюзия, цитата, реминисценция, оним.

Shpak Yu.O. Intertextual connections of the novels Kane and Abel, The Prodigal Daughter, The Eleventh Commandment by Jeffrey Howard Archer with the Bible. *Intertextuality has become one of the topical research approaches in the areas of literary and linguistic research as well as linguo-cultural and socio-cultural studies. A lot of scientists have been discussing the issues referred to the theory of intertextuality. In general, the problem of intertextual links between different texts at various times was researched by I. Arnold, R. Barth, R. Bohrand, I. Halperin, J. Derida, U. Eco, J. Kristeva, C. Levi-Strauss, J. Lotman, M. Riffaterre, E. Rosenstock-Huessy, G. Slyshkin, P. Torop, N. Fateeva, M. Foucault, V. Cherniavska, R. Jacobson etc. The article deals with the intertextuality of the novels by Jeffrey Howard Archer. The aim of the research is to enlighten the intertextual connection of the mentioned novels with the Bible. There is also an attempt of analysis of intertextual elements. The findings of the present scientific research show the examples of intertextual elements which refer to such precedent text as the Bible. They are characterized in the terms of intertextual elements classification. The researcher has done the attempt to explain what variants of interpretation of the meaning of the given text are possible due to the introduced intertextemes.*

Keywords: intertextuality, intertexteme, allusions, quotations, reminiscences, onims (nominatives).

У другій половині 20 століття в багатьох наукових працях об'єктом дослідження в межах цілого ряду наук стає текст різної природи. Завдяки тому, що до системотвірних категорій тексту відносять цілісність, зв'язність, інформативність, антропоцентричність, адресатність та інтертекстуальність, вивчення останньої стає на сьогодні є актуальним питанням філософії, культурології, літературознавства, а також лінгвістики тексту.

Категорія інтертекстуальності продуктивно розроблялася літературознавцями (Ж. Женетт, М. Ріффатер, М. Сорока, Р. Тименчик), семіотиками

(Р. Барт, Ж. Дерріда, К. Леві-Стросс, Ю. Лотман, О. П'ятигорський, О. Розеншток-Хюссі, П. Тороп, В. Іванов) і лінгвістами (І. Арнольд, Р. Богранд, А. Вежицька, І. Гальперін, А. Жулинська, О. Селіванова, Н. Фатєєва, У. Еко, Р. Якобсон).

Термін «інтертекстуальність» належить Ю. Крістевій та означає метод дослідження тексту як знакової системи, а також взаємодію різних кодів, дискурсів чи голосів, які переплітаються в тексті. Концепція Ю. Крістєвої отримала визнання й поширення серед таких літературознавців, як Р. Барт, М. Гресе, Ф. Соллерс, У. Еко, М. Ріффатер. Багато західноєвропейських та українських письменників інтерпретують жанрові структури, мотиви, образи своїх авторитетних попередників, створюючи нові смисли та розширюючи межі існуючих жанрів.

Інтертекстуальність – категорія помежівна та різнобічна, вона дає уявлення про розвиток літератури, про інтерференцію текстів, про формування своєрідних талантів, самобутніх художників. Установлення структурно-сміслових зв'язків між текстами, проблема прототексту, дихотомія «чуже»/«своє» в тексті, засоби реалізації інтертекстуальних зв'язків у текстах різних стилів та літературних періодів як нагальні проблеми теорії інтертекстуальності не втрачають дослідницької актуальності в сучасному мовознавстві й на сьогодні, що й зумовило вибір теми.

Мета цієї наукової розвідки – схарактеризувати інтертекстуальні зв'язки певних творів Джеффри Арчера з Біблією. Завдання, які необхідно виконати для досягнення мети, – визначити поняття інтертекстуальності, вирізніти й проаналізувати лексичні засоби реалізації інтертекстуальних зв'язків між зазначеними текстами.

У нашому дослідженні послуговуємося дефініцією А. Жулинської, яка визначає «інтертекстуальність як багатоаспектну психолінгвістичну категорію тексту, що вказує на його комунікативні відношення з іншими текстами на змістовному, лексичному, синтаксичному та стилістичному рівнях та виражається за допомогою мовних маркерів» – інтертекстем [1: 75]. «Інтертекстема», – вважає К. Сидоренко, «це одиниця інтертексту, функціонально зорієнтована міжтекстово, представник прототексту, міжрівневий реляційний (співвідносний) сегмент змістової структури тексту – граматичної, морфемно-словотвірної, морфологічної, синтаксичної, лексичної, просодичної (ритміко-інтонаційної), строфічної, композиційної – уведений у міжтекстові зв'язки» [3: 143]. Прикладами інтертекстем у текстах різних дискурсів можуть слугувати цитата, ремінісценція, алюзія, онім, порівняння, метамовне висловлювання, інтертекстуальні й інтермедіальні тропи та деякі інші мовні засоби.

Інтертекстуальний аналіз дозволяє бачити «метафору» там, де відбувається зближення фрагмента, наявного в тексті, і фрагмента прецедентного тексту, не представленого читачеві фізично. Явище породження сенсу розгортається між реально даним фрагментом і прототекстом, що є в читача в пам'яті. Так чином два тексти стають семантично суміжними. Це породжує ефект метатекстової метонімії.

Слід також відзначити органічний зв'язок інтертекстуальності з ономастиком. У текстах трапляється багато імен і назв (онімів), що дозволяє робити висновок про ономастичний складник поняття «інтертекстуальність». Антропоніми (імена людей), топоніми (географічні назви), поетоніми (складові елементи авторського художнього ономастикону – виступають номінацією як суб'єкта (антропонім, зоонім), так і об'єкта (топонім, назва артефакту) або часового відрізка (хрононім) художньої оповіді [2]) можуть бути засобами реалізації інтертекстуального зв'язку та власне прецедентними текстами.

Джеффри Говард Арчер – англійський лорд, політик, письменник-белетрист, автор більш ніж 30 книг, серед яких є збірки оповідань. Його тексти наповнені посиланнями на інші часи, події та явища, які мали місце у минулому самого автора, окремих країн та усього людства.

Твори Джеффри Арчера мають інтертекстуальні зв'язки з багатьма прототекстами, одним з яких є Біблія. Так, наприклад, назви творів «Каїн та Авель», (Cane and Abel (1980)), «Блудна дочка» (The Prodigal Daughter (1982)), «Одинадцята заповідь» (The Eleventh Commandment (1998)), є посиланнями на різні книги Біблії.

У своїх творах Арчер звертає увагу на різні людські проблеми та девіації, такі як: расизм, шовінізм, ксенофобія та інші. Багато з них було описано також у Біблії. Мабуть, найбільше цих референцій у романі «Каїн і Авель» [6]. Власні імена в назві відомі майже усім, хто знайомий з християнством. Вони є ремінісценцією на відомі події, викладені в Біблії: братовбивство, що було скоєно з причини суперництва братів, заздрість Каїна до Авеля за те, що Господь прийняв дари останнього. Тим не менш, недосвідчений читач може й не зрозуміти, чому саме автор дав головним героям такі імена, навіть після прочитання, тому що Каїн у романі є прізвиськом, а Авель – несправжнє ім'я іншого героя, якого звать Владек Росновскі. Спорідненими у певному сенсі робить цих двох персонажів їх спільна дата народження. Урешті-решт любов перемагає і вони стають родичами завдяки одруженню їх дітей.

Ремінісценцією на спасіння Мойсея у Старому Заповіті [8] є, на наш погляд, народження й спасіння Владека, мати якого померла при пологах у лісі, а його підібрали й виховали інші люди. Хоча в книзі Вихід мати Мойсея не помирає при пологах, але багато років він не бачив і навіть не знав свою матір. Вихід Владека, який пізніше назвав себе Авелем, з Польщі під час Першої світової війни також нагадує поневір'яння єврейського народу, який залишив Єгипет, що позбавитися знущань.

У другого головного персонажа, Уільяма Кейна (Cane), або Каїна, є вірний друг на ім'я Метью (Матвій), яке за багатьма джерелами має давньоєврейське походження й значення «Божа людина; Дарований Богом». Матвій Левій також був одним з 12 апостолів і євангеліст. Цей друг був для Уільяма дійсно подарунком Бога, тому що не один раз допомагав йому і його родині. Отже, цей онім теж є біблійною алюзією.

У книзі «Блудна дочка» [5], що є сівелом книги «Каїн та Авель», розкривається проблема жінки в сучасному світі, її можливості та свободи.

Назва твору є алюзією на притчу про блудного сина, що є однією з найвідоміших притч Ісуса Христа (Євангеліє від Луки 15:11-32 Нового Заповіту) [8]. Син спочатку відходить, а потім повертається до батька. На думку багатьох учених та богословів, притча в символічній формі ілюструє взаємвідносини між людиною та Богом. Флорентина Росновскі не знаходить порозуміння з батьком та одружується із сином його ворога, Ричардом Кейном. З розвитком подій Авель Росновскі частково пробачає свою дочку, вони знову разом, але заповідає він усі свої гроші онукові.

Джеффри Арчер у своїх творах та новелах звертається не тільки до Старого Заповіту та подій, які відбуваються в ті часи, але й до Нового Заповіту. Саме в романі «Одинадцята заповідь» автор намагається провести паралель між головним героєм, агентом спец розвідки США Коннором Фіцджеральдом, та Ісусом Христом. Так, герой книги Арчера не є месією для американців, але свою важливу роль у долі цієї країни, долі її іміджу він відіграє.

Одним із прикладів, які вказують на схожість Ісуса та Коннора, проглядається в уривку, де героя (але замість нього там був його друг – ще один приклад жертвовної любові) намагалися стратити через повішення [7]. Так, Ісуса розп'яли на хресті, а героя повісили, але вони обидва пройшли через муки, щоб потім повернутися. Сцена страти є ремінісценцією на біблійну сцену страти Христа.

Визначальною для розуміння всього твору є назва роману «Одинадцята заповідь», що є алюзією на відомі десять заповідей, які знаходяться в Пятикнижжі у двох варіантах (див. Вихід 20:2-17; Втор. 5:6-21) [8]. Ще в одному місці (Вих: 34:14-26) [8] частина заповідей переказується, як правила для наслідування в релігійно-культурній царині. Звідки ж узялася одинадцята заповідь? Чи не вигадав її сам автор? Виявляється, що ні. Одинадцятою заповіддю вважаються слова Ісуса, які він сказав напередодні своїх страждань: «Нову заповідь даю вам, щоб ви любили один одного! Як я був полюбив вас, так любіть і ви один одного! І якщо у вас буде любов один до одного, то будь-хто буде знати, що ви Мої учні» (Іоана 13: 34-35) [8]. Ця заповідь дається не Ізраїлю, а послідовникам Христа, якими спочатку були апостоли. Новим у цій заповіді є те, що Ісус Христос запроваджує новий стандарт любові – здатність пожертвувати собою заради ближнього [4]. Саме таку любов ми спостерігаємо в романі Дж. Арчера «Одинадцята заповідь» [7]).

Таким чином, біблійний інтертекст – цитування книг Святого писання, алюзії та ремінісценції на біблійні події та життя святих, згадування імен-символів релігійного дискурсу – стає містком між літературним й авторським світами. Інтертекстуальний зв'язок з Біблією реалізується на лексичному рівні за допомогою онімів, які функціонують як алюзії та ремінісценції, та на змістовному рівні – за рахунок запозичення сюжету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жулинская А. С. Интертекстуальность как объект лингвистических исследований / А.С. Жулинская // Ученые записки ТНУ им. В.И. Вернадского. Серия «Филология». Т.18 (57). – 2005. – № 1. – С. 71–75. 2. Литвин Л. В. Ономастична система художньої прози (на матеріалі французьких романів XIX-XX століть) : дис... канд.

філол. наук: 10.02.05 [Електронний ресурс] / Л. В. Литвин. — К., 2006. — 242 арк. — Бібліогр.: арк. 199—220. — Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/266869.html>.
3. **Сидоренко К. П.** От крылатого слова к интертекстеме (межуровневая проекция) / К. П. Сидоренко // Грани слова : Сб. науч.статей к 65-летию проф. В. М. Мокиенко. — М., 2005. — С. 143-148. 4. **Robert L. (Bob) Deffinbaugh.** 32.The Eleventh Commandment (John 13 :31-38) [Електронний ресурс] / Deffinbaugh, R.L. — Режим доступу: <https://bible.org/seriespage/32-eleventh-commandment-john-1331-38> — Назва з титул. екрану. Джерела: 5. **Archer, Jeffrey Howard.** As the Crow Flies and The Prodigal Daughter / **Archer, J.H.** — London, Pan Books, 2005. — 736+464 pp. 6. **Archer, Jeffrey Howard.** Kane and Abel / Archer, J.H. — London, Harper Collins Publishers, 1997. — 530 pp. 7. **Archer, Jeffrey Howard.** The Eleventh Commandment / Archer, J.H. — New York, St. Martin's Press, 2013. — 464 pp. 8. **Українська Біблія** [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrainian-bible.co.uk>.

Шпак Юлія Олександрівна — кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: english_philology@list.ru
personal e-mail: starlingyu@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-5856-6945>

Shpak Yuliia Oleksandrivna — Candidate of Philology, Associate Professor at the English Philology Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ukraine, 61168, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.